

Els efectes de la crisi del 2008 en el «món pobre»

Luis de Sebastián †

Professor emèrit de la Universitat Ramon Llull a ESADE.

Octubre del 2008

Crisi del capitalisme global

Els països pobres no tenen borses de valors (o les tenen molt imperfectes) per a poder mostrar amb les seves pujades i baixades el ritme i nivell de la seva activitat econòmica. Per això aquests dies d'incertesa i de crisi no hem vist notícies de grans caigudes de la borsa a la República Democràtica del Congo, Nicaragua, Níger o el Nepal. Però el fet que no hàgim trobat aquestes notícies no vol pas dir que aquestes economies no estiguin patint les conseqüències de la gran crisi del capitalisme global del 2008. Les estan patint i sempre ha estat així.

La crisi dels anys trenta va tenir greus conseqüències en els països del «món pobre» que exportaven primeres matèries al «món ric». La majoria d'aquests països eren colònies i van notar l'impacte de la crisi que patien les metròpolis de dues maneres: per una reducció dels fluxos comercials i per un replegament de les inversions destinades al manteniment de la colònia. En algunes d'aquestes colònies es produïren intents d'insurrecció contra les autoritats colonials, que van ser reprimits amb violència. En els països que no eren colònies, com tots els d'Amèrica Llatina, la reducció de les exportacions als mercats del «món ric» posà fi a una època de prosperitat econòmica (molt mal repartida), durant la qual els exportadors del continent es van passejar pel món exhibint les seves riqueses. Allí també les protestes dels treballadors, majoritàriament camperols, van ser salvatgement reprimides.

El general Martínez, dictador del Salvador, va destacar entre tots per la repressió dels indígenes de la regió d'Izalco.

Mecanismes de transmissió de les crisis

Els mecanismes de transmissió de la crisi que van funcionar en els anys 1929-1939 s'han fet més forts i nombrosos per mitjà de la intensa integració actual dels mercats financers i dels mercats reals. Un fenomen que coneixem amb el nom de globalització. Podem predir que la present crisi, la primera gran crisi de la globalització en la història de la humanitat, tindrà conseqüències greus també fora del «món ric». No tan sols perquè les importacions des de països pobres es reduiran a mesura que es redueixi l'activitat econòmica en els països rics, sinó també perquè els capitals cessaran de fluir, tant els destinats a la inversió directa (multinacionals) com els destinats a inversions de cartera (compra de bons i préstecs comercials), per no parlar de l'ajuda al desenvolupament, que ja s'estava reduint (a un mer 0,28 del PIB conjunt dels països rics en 2007) fins i tot abans de la crisi.

El pitjor, fins i tot més que la reducció del comerç, ha estat el *credit crunch*, la reducció dràstica (que va aconseguir el seu màxim en un període de tres setmanes) dels crèdits que els bancs i altres institucions financeres es fan els uns als altres. Els bancs es van trobar curts de liquiditat i van haver de reduir els préstecs a altres bancs, a les empreses i a les famílies. La reducció va ser més gran com més risc tenien (o creien tenir) els prestataris, com acostuma a ser el cas dels bancs i empreses dels països emergents i en vies de desenvolupament.

Origen de la crisi

Tot va començar amb la caiguda de les hipoteques *subprime* (de classe inferior, o escombraries) als Estats Units. Bancs i agents hipotecaris van empaquetar en un producte financer, que anomenaren «cèdules d'inversió hipotecària», participacions d'hipoteques, deutes comercials i altres actius, que donaven un rendiment superior al normal, perquè el seu risc (el risc que no es paguessin els deutes) també era superior al normal. D'aquesta manera els «empaquetadors» es van protegir del risc, van aconseguir de les millors agències de *rating* triples «A»

L'esglai ha estat tan gran i l'amenaça d'un col·lapse general del sistema financer ha estat tan real, que els canvis en el sistema són inevitables. Però seran canvis superficials, els quals, encara que sense transformar profundament el sistema capitalista (per que no n'hi ha un altre de recanvi), el faran més prudent, [...] més vigilat i més just. Fins i tot en pot sorgir un capitalisme una mica més humà. Encara que no estic segur del que durarà, abans que la cobdícia institucional, inherent al sistema, torni a fer de les seves.

(la qualificació més alta), i es van dedicar a vendre el paquet a altres bancs, a companyies d'assegurances, a fons d'inversió, a fons de pensions, a empreses i altres inversors institucionals. Tots tractaren aquests paquets com a actius de qualitat. Molts dels que van comprar el paquet no sabien el que contenia, ni quin era el grau de risc d'aquests actius. Rendien una mica més que la mitjana, així que estaven encantats.

Quan van fallar les hipoteques, es va veure que els paquets contenien escombraries, que en realitat eren «actius tòxics» que intoxicaven (treien valor) els balanços de les institucions financeres que els posseïen. D'aquí va nàixer la desconfiança. Ja ningú no volia aquests paquets, perquè no sabien el que contenien. Els bancs van deixar de fiar-se d'altres bancs i de fiar-los. Així comença el *credit crunch* en què estem.

L'esglai ha estat tan gran i l'amenaça d'un col·lapse general del sistema financer ha estat tan real, que els canvis en el sistema són inevitables. Però seran canvis superficials, els quals, encara que sense transformar profundament el sistema capitalista (perquè no n'hi ha un altre de recanvi), el faran més prudent, més atent als interessos dels depositants i inversors, més vigilat i més just. Fins i tot en pot sorgir un capitalisme una mica més humà. Encara que no estic segur del que durarà, abans que la cobdícia institucional, inherent al sistema, torni a fer de les seves.

Alguns parlen de refundar el sistema. Refundar em sembla una paraula forta i ambiciosa. No crec que ara per ara hi hagi possibilitat d'anar tan lluny, llevat que la crisi acabi en una catàstrofe gegantina. Però les reformes que es facin, les anàlisis i avaluacions dels tècnics, polítics i intel·lectuals, i les solucions que s'hagin aportat poden tenir un impacte molt gran. Insisteixo en el fet que la pedagogia de tots els responsables, incloent-hi els mitjans de comunicació, pot fer molt per a recuperar els valors ètics i la confiança dels ciutadans. En tot cas no es parlarà de l'«autoregulació» dels mercats financers en molt de temps.

Efectes en els països pobres

El *credit crunch* ha afectat els països pobres de moltes maneres. Els que com el Salvador, Equador, Guatemala (virtualment), i altres estan «dolaritzats», és a dir, que tenen el dòlar com a moneda de curs legal (o que tenen la seva moneda estretament lligada al dòlar o a l'euro), han vist com l'oferta monetària es reduïa, arrossegant a la baixa l'economia real i, per descomptat, l'ocupació. Altres monedes, que es mantenen estables respecte de les monedes de referència per la situació favorable de la seva balança de compte corrent, s'han vist devaluades en reduir-se el seu saldo del compte financer per falta d'inversió estrangera. D'aquesta manera, en un any el rand de Sud-àfrica s'ha devaluat en un 36%, la rupia d'Índia en un 25% i el pes mexicà en un 20%. La devaluació de la moneda encareix les importacions i fomenta la inflació, encara que facilitaria les exportacions si hi hagués prou demanda externa, cosa que no és el cas. El creixement d'aquestes economies i la seva capacitat de crear ocupació es veuran afectades substancialment.

Ara, a finals del 2008, els països rics estan massa preocupats amb el salvament dels seus bancs i empreses, amb l'augment de la desocupació, amb l'ensorrament del mercat immobiliari, amb les dificultats del sector de l'automòbil i amb altres mals que encara no han vingut, per a preocupar-se de l'«altra crisi». La crisi de subdesenvolupament i pobresa que, el 2008, les pujades dels preus del petroli, dels aliments bàsics i de les manufactures importades han generat en el «món pobre», fins i tot abans que s'assequessin les fonts de finançament i d'ajuda. Aquesta crisi ja ha produït, segons informes de la FAO (Organització de les Na-

En un any el rand de Sud-àfrica s'ha devaluat en un 36%, la rupia d'Índia en un 25% i el pes mexicà en un 20%. La devaluació de la moneda encareix les importacions i fomenta la inflació, encara que facilitaria les exportacions si hi hagués prou demanda externa, cosa que no és el cas.

cions Unides per a l'Alimentació i l'Agricultura), un augment del nombre de famolencs crònics de 870 milions el 2006 i a prop de mil milions a finals de l'any 2008. Aquesta terrible i immisericorde «altra crisi» està ja produint estralls, fins i tot abans que la recessió econòmica s'agreugi en els països rics. Podem imaginar-nos com serà després.

Els canvis del «món pobre»

D'altra banda, la globalització ha fet més complexa la divisió dels països del món en pobres i rics. La denominació de «tercer món» ha perdut el significat que tenia fa només trenta anys. La tradicional dualitat es trenca amb l'aparició i amb el desenvolupament dels «països emergents», els BRIC (Brasil, Rússia, Índia i Xina) i altres (Mèxic, Indonèsia, Sud-àfrica) que han crescut a uns ritmes molt considerables, han desenvolupat les seves empreses i les seves indústries i s'han convertit en poders financers. Aquest fet nou complica les relacions entre els països tradicionalment rics i els eterns pobres. A l'Àfrica, per exemple, la presència de la Xina en aquests últims anys ha canviat les relacions econòmiques entre les antigues colònies i les seves exmetròpolis, i s'ha creat un nou sistema de relacions d'Àfrica amb el continent asiàtic (a la Xina ha esta seguida immediatament per l'Índia)

Aquesta major complexitat té dues conseqüències importants. Per un costat s'esvaeix qualsevol il·lusió d'una «emancipació» del «món pobre» respecte del «món ric», amb vistes a formar un sistema econòmic autònom, més racional i més humà, evitant els excessos del desenvolupament dels països rics. La idea va sorgir en els anys setanta, quan es parlava del *commodity power* (el poder de les primeres matèries),

Aquesta crisi ja ha produït, segons informes de la FAO, un augment del nombre de famolencs crònics de 870 milions el 2006 i a prop de mil milions a finals de l'any 2008. Aquesta terrible i immiseri-corde «altra crisi» està ja produint estralls, fins i tot abans que la recessió econòmica s'agreugi en els països rics. Podem imaginar-nos com serà després.

en els escrits d'un economista algerià resident a França, Samir Amin. La meta era que els països dotats d'abundants i variades primeres matèries formessin un bloc per a negociar amb els països rics des d'una posició de força, com havia fet l'OPEP amb el petroli en 1973. Els països, no obstant això, estan ara més enganxats els uns als altres que en cap temps anterior de la història humana. L'economia de la Xina, per exemple, o la de Mèxic, són inconcebibles sense el mercat, la tecnologia i el deute extern dels Estats Units.

Però, d'altra banda, els països pobres estan menys aïllats, menys indefensos i abandonats a la seva sort del que estaven en 1929. Perquè ara estan flanquejats i integrats en espais intermedis i en espais més grans —àrees de lliure comerç, zones de comerç preferencial, unions monetàries virtuals— que els protegeixen de les conseqüències que sobre ells poden tenir els problemes dels països rics. Caldrà veure, de totes maneres, que passarà en el «món pobre», si els tres sistemes —ric, emergent i pobre— entren en crisi simultàniament. Ara com ara sembla que les mesures d'emergència preses en els països rics per a evitar un col·lapse financer podrien frenar la transmissió de la recessió als països emergents, la qual cosa podria afectar també la transmissió als més pobres. La crisi del 2008 no serà una repetició de la dels anys trenta. En aquests moments a la Xina, la crisi ha pres la forma d'una desacceleració de l'economia que ha passat d'un creixement de l'11% en el segon trimestre de l'any a un «mer» 9%. Això indica les enormes reserves, de diners i de recursos naturals, que queden en els països emergents. Tant de bo ajudin els països més pobres.

Convé recordar que el vertader problema econòmic del «món pobre» no és conjuntural ni periòdic, com les crisis del món capitalista avançat, sinó estructural i permanent.

L'«una altra crisi» continuarà

Dit tot això, convé recordar que el vertader problema econòmic del «món pobre» no és conjuntural ni periòdic, com les crisis del món capitalista avançat, sinó estructural i permanent. És un problema que continuarà apellant a la solidaritat del món sencer, quan ja hagi passat la crisi als Estats Units, a Europa i als altres països rics i als emergents. Perquè passarà. Però Àfrica, en concret, seguirà exposada a les malalties genocides sense un sistema mèdic mínimament adequat, exposada a la degeneració dels sòls, al canvi climàtic, a l'escassetat d'aigua, a les dificultats per a exportar al «món ric», al mal govern i a la corrupció que fomenten les empreses multinacionals del petroli, l'or, els diamants, l'urani i el *coltan*.

Atès el poc que el «món ric» està fent perquè els països pobres aconseguixin, en alguna mesura decent, els Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni el 2015 (sembla que molts països africans no n'aconseguiran cap), és molt de tèmper que quan l'optimisme i la prosperitat tornin als països rics, l'«altra crisi» s'haurà fet més profunda i intractable. Llavors veurem els seus efectes en onades d'aquesta desesperada immigració il·legal que arriba en pasteres, en un augment del terrorisme internacional, en danys al medi ambient, i en altres mals que la globalització ha convertit en plagues universals.

Cal fer un lloc en les nostres preocupacions actuals per al problema estructural de l'«altra crisi», que té aparences de perpetuar-se i que acabarà desestabilitzant la nostra descuidada i egoista tranquil·litat.